2.5. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ПОЛІЕТНІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА *(Тетяна Хома)*

Закон України «Про освіту» визначив пріоритети у навчанні української мови. Мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова [14]. За словами Д. Дроздовського [8], школа майбутнього в Україні мислиться передусім як дитиноцентрична, в якій учителі, батьки й учні перебувають у партнерських взаємостосунках. Кожний урок – це можливість зустрічі з іншими культурами й ідентичностями, національними традиціями і здобутками.

На сучасному етапі розбудови країни не виникає сумнівів щодо державотворчого статусу української мови, її ролі й місця в структурі мовної освіти

й життєвої необхідності досконалого володіння нею всіма громадянами України незалежно від національності. У зв'язку з цим важливим є питання взаємообумовленості знань із мови й рівня мовленнєвої культури людини, зокрема її формування.

Викладання української мови у вищих навчальних закладах у світлі вимог Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI ст.), Концепції мовної освіти щодо вивчення української мови як державної спрямоване на формування культури особистості, яка вільно володіє мовними засобами, аргументовано висловлює свої думки, дотримуючись правил мовленнєвої культури.

Сьогодні в Україні мовна ситуація є складною й суперечливою. Між літературною мовою й реальним уживанням її в умовах поліетнічного середовища спостерігаються розходження, які залежать від багатьох суспільних і мовних чинників (особливостей мовної ситуації, соціальної структури частини населення, територіальної специфіки). Прикметною ознакою сучасного буття української мови є практична незахищеність її від місцевих говірок, сленгу, що призводить до того, що значна частина мешканців спілкується суржиком. Лінгвісти і методисти порушували у своїх працях питання культури мовлення (Берегова Г., Виноградов В., Головін Б., Климова К., Коваль А., Окуневич Т., Пазяк О., Паламар Л., Пентилюк М., Русанівський В., Сагач Г. та ін.) й пропонували шляхи його вирішення.

Сучасні наукові дослідження означеної проблеми стосуються двох аспектів:

– формування культури мовлення в учнів загальноосвітніх шкіл і студентів вищих навчальних закладів;

– специфіка формування культури мовлення у двомовному середовищі та в умовах говірок.

Слід зазначити, що розвиток мовлення студентів у поліетнічному середовищі тісно пов'язаний із соціокультурним простором, у якому вони перебувають, що мало сприяє формуванню культури усного мовлення. Як результат – низка відхилень від літературних норм. Наше дослідження показало, що словниковий запас студентів вищих навчальних закладів, коледжів зокрема, містить діалектизми,

жаргонізми. Комп'ютеризація навчального процесу сприяє легкому пошуку необхідної інформації без використання літературних джерел, не формує вміння віднайти в ній основне, відкинути другорядне, усвідомити її зміст, сформувати уміння логічно і зв'язно вести розповідь. Однак у здобутій через соціальну мережу інформації трапляються помилки, що стосуються граматичних і лексико-стилістичних норм, які сприймають студенти, навіть не проаналізувавши правильність і грамотність змісту отриманої інформації. У результаті впливу цих чинників у майбутніх фахівців виникають труднощі у формулюванні власних думок, а відтак, – правильної передачі їх в усному чи писемному мовленні.

Проблему співвідношення мови й мовлення у сучасному мовознавстві вважають чи не однією з найскладніших, оскільки трактування цих понять досить давно ототожнювались і на сучасному етапі критерії розмежування їх у лінгвістиці різні.

Як зазначено вище, у лінгвістиці досить довго не було єдності в тлумаченні понять «мова» й «мовлення». Необхідність уточнити зміст їх постала після того, як Фердинанд де Соссюр [12] та І. Бодуен де Куртене [3] ввели в науковий обіг терміни «мова» – «мовлення» (фр. «langue» – »parole»).

Ф. де Соссюр у праці «Курс загальної лінгвістики» [12] зазначає, що мова й мовлення – два різні об'єкти й говорить про необхідність функціонування двох наук – лінгвістики мови й лінгвістики мовлення. Науковець пише, що, розмежовуючи мову й мовлення, ми тим самим відділяємо: 1) соціальне від індивідуального; 2) суттєве від побічного й випадкового [12].

Мова – система знаків; мовлення – система сполучень мовних елементів у тексті; мовленнєвий акт – процес, породженням якого є мовленнєвий матеріал; мовленнєвий матеріал – конкретна реалізація системи мови. Визначений ланцюжок вказує на взаємозв'язок мови й мовлення.

І. Ющук поняття «мова» поєднує із культурним і національним життям та вважає мову формою національної свідомості. Учений подає таке визначення: «Мова в цілому – це неоднорідна система: у ній поєднуються взаємозалежні елементи різного характеру, які утворюють підсистеми, що перебувають у різних

ієрархічних стосунках (наприклад, слова як частини мови входять водночас і в лексичну, і в граматичну системи) [13, с. 54]». Крім того, дослідник вважає, що «…мова як людський феномен існує у двох тісно взаємозв'язаних психічних процесах: в уяві як набір мовних засобів і схем та в мовленні під час творення речень і тексту. Оскільки українське слово «мова» означає водночас і «набір мовних засобів», і «мовлення», то для розрізнення цих двох понять перший стан називатимемо мовними засобами, другий – мовленням [там же, с. 56]».

Мовлення є явищем індивідуальним і тісно пов'язане з поняттям «культура мовлення». За словами О. Біляєва, поняття «культура мови» й «культура мовлення» співвідносяться між собою так само, як «мова» і «мовлення», тобто як загальне й конкретне. Ученим розроблена лінгводидактика рідної мови [2].

Б. Головін [6] під терміном «культура мовлення» розуміє рівень оволодіння системою якостей мовлення окремими носіями мови і виділяє два аспекти поняття «культури мовлення»:

1) сукупність і система комунікативних якостей мовлення;

2) вчення про сукупність і систему комунікативних якостей мовлення.

У сучасній лінгвістиці й лінгводидактиці автори уживають вирази «культура мови» (Ганич Д., Олійник І., Єрмоленко С.) та «культура мовлення» (Бабич Н. Біляєв О., Мельничайко В., Пентилюк М.).

Автори «Довідника з культури мови» (Єрмоленко С., Бибик С., Сологуб Н.) пропонують визначення поняття «культура мови» співвідносити з поняттям «культура слова».

Найбільш прийнятним для нашого дослідження стало таке визначення поняття: «культура мовлення» – це володіння нормами усної і письмової літературної мови (орфоепія, наголос, слововживання, орфографія, морфологія,синтаксис), а також уміння використовувати виражальні можливості мови відповідно до мети висловлювання, комунікативної цілеспрямованості, умов спілкування.

Низка лінгвістів (Литвин Л., Скворцов Л., Шкуратяна Н. та ін.) культуру мовлення пов'язують з мовленнєвою майстерністю індивідуума. Акцентується

увага на необхідності оволодіння на першому етапі нормами літературного мовлення, на другому – мовленнєвою майстерністю, що полягає в умінні вибрати з паралельних варіантів найточніший у змістовому плані, стилістично доречний, виразний, доступний (Л.Скворцов).

Серед ознак культури усного мовлення нами взято за основу такі: правильність, точність, виразність, логічність, багатство, комунікативне спрямування. Оскільки мовлення завжди використовується з комунікативною метою, то до ознак культури мовлення ми відносимо: дотримання формул мовленнєвого етикету, толерантність, уміння шанобливо, ввічливо звертатися до співбесідника, зважити на його вік, стать тощо.

Закарпаття є прикордонною територією, тому на мовленні студентів позначається не тільки наявність діалектизмів, а й вплив мов народів країн-сусідів (Угорщина, Чехія, Словаччина, Румунія, Польща тощо). У нашому випадку маємо справу з поліетнічним середовищем. Поняття «поліетнічний» у науковій літературі [4], [5] характеризується як багатомовний (*полі* – з давньогрецької – багато, *етнос* – народ, його культура).

Таким чином, зміст поняття «поліетнічне середовище» можемо трактувати як багатокультурне середовище. Такому середовищу властиве явище багатомовності. У Великому тлумачному словнику сучасної української літературної мови поняття багатомовності трактується так:

«1. Стан, коли люди спілкуються багатьма або кількома мовами.

2. Схильність людини багато говорити [5, с.53]».

За дослідженнями вчених (А. Супрун), двомовність в одних носіїв є автономною, а в інших – змішаною. За автономної двомовності обидві мови ізольовані одна від одної, носії мови чітко розрізняють мовні системи, не використовують їх одночасно. За змішаної двомовності має місце інтерференційний вплив рідної мови на другу, що призводить до порушення граматичних форм, лексики, словотвору, орфографії, оскільки вся увага звернена на зміст висловлювання і відсутній контроль над правильністю мовлення. Тому завдання школи сформувати в учнів автономну двомовність. Шлях до вільного і

правильного оволодіння мовленням в умовах двомовності можливий лише за автономного функціонування в голові учня кожної з мовних систем.

У мовній практиці Закарпаття спостерігається користування окремою людиною двома спорідненими або двома й навіть кількома неспорідненими мовами. Оскільки поліетнічне середовище дає можливість розвиватись кільком мовам, то найпоширенішим явищем у поліетнічному середовищі є двомовність. Однак, як засвідчили спостереження, носій мови може володіти не лише двома, але й трьома, чотирма й більше мовами, хоча терміни «тримовний», «чотиримовний» на сьогодні в науковій літературі відсутні.

Мовлення рідною українською мовою мешканців Закарпаття знаходиться під впливом насичення діалектними формами, що спричиняє утворення певних нових форм акценту. Під час паралельного функціонування української та інших мов інтерференція виникає внаслідок звукової подібності, ототожнення з рідною мовою, що також знижує рівень мовленнєвої культури, оскільки з’являються кальки з російської (чи іншої) мови. У мовній практиці Закарпаття спостерігається користування окремою людиною двома спорідненими або двома й навіть кількома неспорідненими мовами. Оскільки поліетнічне середовище дає можливість розвиватись кільком мовам, то найпоширенішим явищем у поліетнічному середовищі є двомовність.

Аналізуючи стан викладання української мови як державної у школах з угорською мовою навчання в умовах Закарпаття, П. Лизанець, зазначає, що мовна взаємодія обумовлює взаємовплив мовних явищ на різних рівнях мовних систем. Результатом цих міжмовних контактів є різного типу інтерференція в мові та мовленні [9].

Як свідчить наше спостереження, студенти володіють українським мовленням, проте воно насичене соціальними діалектизмами, суржиком. Уживаються групи жаргонних слів, які використовуються молоддю для означення понять і предметів навчального процесу (пара, шпори, зачотка, общага, зубрилка, завал тощо)та у спілкуванні зі своїми ровесниками в позаудиторний час (крутий, предки, бабки,

мобілка, шоу тощо). Тому удосконалення культури українського мовлення одне із найважливіших завдань закладів освіти.

Найбільш ефективними формами роботи з удосконалення культури мовлення студентів (за результатами експерименту) Г.Берегова вважає такі:

- застосування інтерактивних імітаційних методів;
- включення в систему завдань і вправ методів редагування та перекладу з метою порівняння засобів української та російської мов;
- проведення нетрадиційних занять (лекції «Приватне спілкування», «Елементи ораторського мистецтва», «Публічний виступ» з елементами монологічного мовлення тощо);
- використання усних мовленнєвих вправ на всіх етапах навчання (конструктивного характеру, що включають лінгвістичний експеримент, синонімічні чи паронімічні заміни, розширення й згортання текстів, переклад, редагування, мікровисловлювання, мікродіалоги, бесіди та ін.);
- застосування на заняттях системи ділових ігор (ситуаційних та рольових).

В. Михайлюк пропонує модульно-рейтингову систему навчання, в основі якої лежить комунікативно-діяльнісний підхід до формування професійної культури мовлення студентів. Науковець зосереджує увагу на роботі з текстом документа та використанні в ньому комунікативних одиниць різних мовних рівнів залежно від профільної галузі, але не торкається питання формування культури усного мовлення студентів [10].

Найбільш ефективними методами удосконалення культури мовлення Т.Окуневич вважає застосування:

– технології модульного навчання з поділом на міні-модулі, у яких подано теоретичний матеріал, тренувальні, контрольні, тестові завдання і вправи, що сприяють осмисленню мовних норм та корекції усного мовлення;

– імітаційних рольових і навчальних ігор (робота в мікрогрупах);

– моделювання навчальних ситуацій, зокрема в лінгафонному кабінеті, з метою корекції вимови голосних і приголосних звуків та їх сполук, читання вголос, монологічні усні перекази, побудову усних діалогів, прослуховування радіо-і

телепередач, виступи перед аудиторією з повідомленням чи доповіддю, роботу з орфоепічним словником [11].

– Проведене нами анкетування студентів засвідчує наявність у більшості з них таких проблем:

– труднощі під час складання зв'язних висловлювань;

– нечітке усвідомлення змісту поняття «культура мовлення» і «нормативність мовлення»;

– невміння проаналізувати власне мовлення й мовлення однолітків.

Добір методів і прийомів навчання української мови та визначення серед них оптимальних для формування культури усного українського мовлення студентів проводився нами на основі опрацювання психологічної, психолінгвістичної і лінгводидактичної літератури.

Варто зазначити, що у лінгводидактиці відсутні єдині погляди на класифікацію методів навчання. Системний підхід до проблеми методів навчання знаходимо у працях І. Лернера та М. Скаткіна. Спираючись на їхню концепцію, М. Успенський зробив спробу класифікувати методи і прийоми навчання мови й мовлення, де враховано не лише способи і характер навчальної діяльності, а й відповідність методів змісту й загальній меті навчання.

Дещо іншу класифікацію методів навчання пропонує І. Ґудзик. В основі її класифікації – важливе для теорії та практики навчання мови розмежування методів здобуття знань про мову й мовлення і методів формування умінь (мовних та мовленнєвих). До методів здобуття знань І. Ґудзик відносить традиційні: слово вчителя (викладача), бесіду, метод спостереження над мовним та мовленнєвим матеріалом, використання наочності, роботу з книгою тощо. Методи формування вмінь і навичок науковець розподіляє на дві групи залежно від того, з мовним чи мовленнєвим матеріалом проводиться робота. Серед них вона виділяє дві підгрупи, які використовуються для формування:

а) умінь і навичок практичного оволодіння мовними засобами (імітація, конструювання і реконструювання (корекція). Ці методи використовуються для формування умінь правильно вживати мовні одиниці в мінімальному контексті,

складати словосполучення, використовуючи слова в потрібній граматичній формі, будувати речення, що, по суті, є конструктивним методом;

б) умінь здійснювати мовний розбір (імітація, вправи на знаходження, розпізнавання мовних одиниць за вказаними ознаками, конструювання, трансформацію).

Ученою розроблено основи двомовного навчання різних предметів шкільної програми: його сутність і перспективи [7].

Прикметним було впровадження нами в практику формування комунікативних умінь студентів як традиційних, так й інноваційних методів і прийомів роботи. Було підтверджено ефективність мовних (некомунікативних) вправ і завдань, спрямованих на виконання дій з мовним матеріалом поза ситуацією мовлення, і мовленнєвих (комунікативних) вправ і завдань. Серед них – умовно мовленнєві навчальні вправи, що передбачали мовленнєві дії студентів у спеціально створених ситуаціях мовлення і власнемовленнєві, або комунікативні, завдання, в процесі виконання яких студенти реалізують акт мовленнєвої діяльності залежно від потреб комунікації .

Наша експериментальна методика побудована на дидактичних й лінгводидактичних принципах у їх взаємозв’язку. Серед дидактичних принципів такі: свідомості у засвоєнні знань, наступності й перспективності, наочності,практичного застосування знань. Крім дидактичних принципів, ми користувалися й лінгводидактичними, які стосуються безпосередньо засвоєння мовних знань і опанування мовлення, зокрема: комунікативного спрямування навчального процесу, мотивації в навчанні мови, розвитку мовного чуття, урахування відхилень від норм літературної мови в мовленні студентів, взаємозв’язку між мовними знаннями й мовленнєвими вміннями, взаємозв’язку всіх видів мовленнєвої діяльності.

Ураховуючи мету, зміст, поетапність у формуванні культури усного українського мовлення, нами здійснено аналіз методів і прийомів та їх упровадження в практику роботи коледжу економічного спрямування. Серед методів використано такі: пізнавальні (пояснювально-ілюстративний, частково

проблемний або метод евристичної бесіди), тренувальні (репродуктивний, оперативний і продуктивно-творчий), інтерактивні (ділова гра, дискусія, метод проектів).

На І етапі – етапі повідомлення знань використовувалися пізнавальні: пояснювально-ілюстративний метод із застосовуванням таких прийомів : розповідь викладача, робота з підручником, використання наочності; частково проблемний або метод евристичної бесіди з використанням спостереження за мовним матеріалом, що спричинює проблемну ситуацію, та евристичної бесіди, яка допомагає студентам вийти із ситуації інтелектуального затруднення. На І етапі з метою формування нормативного мовлення застосовувався прийом зіставлення діалектного мовлення й літературної норми. Метою застосування цього прийому було формування вмінь правильного літературного мовлення студентів.

На ІІ етапі – етапі формування мовних і частково мовленнєвих умінь і навичок використовувалися такі методи навчання: репродуктивний, що полягав у виконанні репродуктивних вправ на проговорювання зразків слів, словосполучень, заучування напам’ять віршів і відтворення їх, читання текстів і дослівне переказування їх; оперативний, що мав вияв у мовних вправах і завданнях на аналіз і конструювання словосполучень та речень, і використовувався під час формування фонетико-орфоепічних, лексичних, граматичних умінь; продуктивно-творчий, що реалізувався в процесі виконання мовленнєвих вправ і завдань, які мали навчальний характер.

Крім того, широкого використання набули інтерактивні методи, спрямовані на формування вмінь спілкуватися. Серед них найефективнішими виявилися : методи ділової гри, дискусії й метод проектів. У процесі мовленнєвої діяльності увага надавалася не лише вмінню будувати діалоги, а й дотриманню норм мовленнєвого етикету, толерантності, правильності мовлення. У процесі добору вправ ураховувалася специфіка підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Впроваджувались індивідуальна, колективна форми робіт. Особливого значення на заняттях ми надавали умовно мовленнєвим вправам, які передбачають дотримання норм етикету, вживання форм звертання, вибачення, вираження

прохання. Наприклад, викладач пропонує студентам побудувати діалог за уявною ситуацією: «У перший робочий день Ви познайомилися з колегою, але сьогодні при зустрічі не змогли пригадати його імені. Колега звернувся до Вас, називаючи Ваше ім'я. Ви ж не пам'ятаєте, як його звати. Вам незручно. Знайдіть вихід із даної ситуації». Для побудови діалогу викладач призначає двох студентів.

Мовленнєві ситуації, створені на заняттях, є уявними, штучними. Вони змальовуються словесно або за допомогою відеозапису. Можна будувати діалоги на основі сприйнятих на слух розповідей, наприклад когось із працівників підприємств (організацій) про особливості роботи за обраним студентами фахом. Наприклад, студентам спеціальності Ресторанне обслуговування пропонується прослухати розповідь директора готельно-ресторанного комплексу «Аполлон» про особливості спілкування адміністратора ресторану (офіціанта або бармена) з клієнтом. На наступному занятті викладачем створюється уявна ситуація, пов'язана з цією темою, і студентам пропонується розіграти відповідні ролі. «Уявіть собі, що Ви (1-ий студент) – адміністратор готелю-ресторану, а Ви (2-ий студент)– клієнт». Адміністратор повинен обслужити клієнта, запропонувавши йому меню, та поцікавитись, які уподобання та особливості харчування має клієнт. Відповідно клієнт має відповісти на поставлені запитання.

З метою формування мовленнєвих умінь нами використовувався прийом зіставлення діалектного мовлення і літературної норми. В його основі – формування умінь літературно правильного мовлення студентів. Викладач пропонував студентам прослухати аудіозапис, визначити діалектні слова і замінити їх літературними відповідниками. Пропонується один із аудіозаписів (з дозволу студентів), в якому мають місце мовленнєві помилки.

- Ти подготувався до уроків?
- Йой, не кажи про се.
- Що, нічого не навчився?
- Одну економіку вивчив.
- Дуже тяжкі правила, а формули – то значки.
- Може, уйду сухим з води.

Студенти роблять висновки щодо:

а) вживання (відсутність) звертань під час діалогу;

б) наявності діалектизмів у мовленні;

в)складають діалог правильно.

Викладач пропонує студентам завдання: «Перебудувати діалог згідно вимог культури усного українського мовлення».

Продуктивно-творчий метод широко застосовується під час формування вмінь монологічного мовлення. Тут він тісно пов'язаний з іншими методами. Так, на першому етапі формування цих умінь використовується репродуктивний метод – студентам пропонується дослівно переказувати тексти, які є зразком мовлення. Пізніше переказування може стати творчим (стислий переказ, вибірковий, переказ зі зміною особи), однак і тут в основі лежить зразок. Сам переказ не можна віднести до рівня простої репродукції, оскільки слухання – розуміння прочитаного чи прослуханого студентами невідомого тексту, його усний переказ є творчим видом роботи. Побудова зв'язного мовлення потребує творчих зусиль, при цьому це стосується і рецептивних видів мовленнєвої діяльності (слухання і читання незнайомого тексту) і продуктивних (говоріння).

Крім зазначених методів, ми зупинили свою увагу на інтерактивних, спрямованих на формування умінь комунікативного мовлення. Серед них найбільш ефективними були: метод ділової гри, метод дискусії та метод проектів. У процесі відповідної мовленнєвої діяльності увага надавалась дотриманню норм мовленнєвого етикету та толерантності. Найбільш ефективним, на нашу думку, є метод ділової гри.

1.Метод ділової гри, який дає можливість змоделювати різні мовленнєві ситуації. Наприклад, зі студентами II курсу було проведено віртуальну екскурсію до гіпермаркету «Епіцентр». До початку її проведення визначались мета та завдання мовленнєвого характеру. Одному зі студентів пропонувалось виступити в ролі журналіста і взяти інтерв'ю у генерального директора гіпермаркету «Епіцентр», та у торговельного агента у ролі яких виступали інші студенти. Мета

інтерв’ю довідатися, як гіпермаркет досяг успіху. Студенти виконують відповідні ролі в процесі полілогу.

Ділова гра дає можливість правильно поводити себе в конкретній ситуації, уміти звернутися з проханням, а також з пропозицією.

Пропонуємо гру, що дає можливість активізувати словник студентів професійною лексикою. Гра «Товар-гроші, гроші-товар» (для студентів спеціальності Товарознавство та комерційна діяльність). Група студентів ділиться на чотири команди. Перша команда працює на заводі, виробляючи товар першої необхідності. Студенти викладають на столі макети товарів: телефону, праски, телевізора, музичного центру, електробудильника, міксера. Друга команда студентів укладає договір із заводом на відповідну партію товарів (представник другої команди проводить діалог з представником першої команди). Товари (окремі макети) забирають і вивозять на ринок (перекладають на другий стіл). На ринку є продавці та покупці: за паперові гроші (виготовляють самі студенти) купують товар, торгуючись, збиваючи ціну. Коли товар буде продано, гроші несуть у банк і одержують цінний папір, в якому зазначено суму та процент, який буде нараховано за відповідний термін зберігання грошей. Студенти спілкуються між собою, «продають», «купують», «вкладають» гроші в банк, «обмінюють» валюту.

2. Метод дискусії, який полягає у проведенні групових дискусій з конкретної проблеми. Застосування цього методу доречне в тому випадку, коли студент накопичив певний словниковий запас, володіє конкретним об’ємом умінь та навичок спілкування. Прикладом таких дискусій може бути з’ясування правильності чи неправильності слововживання з точки зору культури професійного мовлення, як-от «водій чи шофер», «адрес» чи «адреса», «багато» чи «чимало». У ході дискусії студенти на основі одержаних знань доводили правильність слововживання. Дискусія давала змогу виявляти, наскільки толерантно студенти уміють висловлювати думки, уживати етикетну лексику.

Цікавим з точки зору культури мовлення було проведення дискусії у формі круглого столу, під час якого невелика група студентів з п’яти-шести чоловік обмінюється думками як між собою, так і з іншою частиною аудиторії. Наприклад:

студентам пропонувалось, максимально використовуючи професійну термінологію, скласти бізнес-план для відкриття власної крамниці «Карпатський кооператор». У ході дискусії студенти будували монологічні висловлювання, дотримувались норм мовленнєвої етики під час офіційно-ділового мовлення.

Крім того, дискусія могла проводитися у формі засідання експертної групи (дискусія зазвичай чотирьох-шести студентів з попередньо призначеним експертом), на якому спочатку всіма учасниками групи обговорюється певна проблема, а потім вони висловлюють аудиторії свою точку зору. Кожен учасник виступає зі своїми пропозиціями. Наприклад: студентам пропонувалась подискутувати про те, як покращити обслуговування населення в закладах системи споживчої кооперації в умовах ринку.

Ефективним, на нашу думку, є використання методу проектів. Він передбачав проведення студентами дослідницької роботи з презентацією її результатів. Студентам пропонувалася тема проекту «Мовлення студентської молоді». Дослідницький етап проекту мав на меті визначити:

- рівень володіння українською літературною мовою студентами;
- молодіжні сленгові вирази, що побутують у мові сучасної молоді;
- трансформування молоддю сленгових виразів у літературну мову;

Студентами самостійно обиралися методи роботи над проектом – інтерв'ю, діалог, опитування, аналіз Інтернет-джерел. Аналітичний етап проекту включав аналіз отриманої студентами інформації, вибір способу розв'язання проблеми.

На заняттях з української мови нами використовувались технічні засоби. Серед них: електронні посібники, мультимедійний комплекс, теле та аудіо- техніка. Аудіозаписи давали можливість почути зразки правильного мовлення диктора телебачення або фахівця-декламатора. Демонстраційні мовленнєві взірці допомагали викладачу в поясненні матеріалу, а студенти мали можливість відтворити почуте, удосконалюючи власне мовлення. Використання мультимедійного комплексу проводилось і з метою контролю та корекції мовних та мовленнєвих умінь і навичок студентів. Однією з форм організації навчання стали інтерактивні заняття із застосуванням SMART-технологій і демонстрацією

можливостей комп'ютерної техніки. Суттєва роль у формуванні мовленнєвої культури студентів належить методам контролю та самоконтролю, що використовувались на етапі перевірки рівня сформованості аудіативних та комунікативних умінь З цією метою нами використовувався контрольно-комунікативний метод, який полягав у перевірці вмінь студентів будувати монологи, діалоги, виступи з ораторською промовою. На цьому етапі основним нашим завданням була перевірка умінь студентів вільно спілкуватися, дотримуючись норм літературної вимови.

Значну увагу ми закцентували на проведенні факультативних занять. За час роботи факультативу було реалізовано два проекти : «Великодній ярмарок» і «Любив і дихав я вогнем». У процесі здійснення першого проекту студентами було продемонстровано майбутні професійні вміння, знання звичаїв і традицій українського народу. Другий проект передбачав спільну постановку студентами й акторами Закарпатського обласного російського драматичного театру вистави «Любив і дихав я вогнем», присвяченої 200-річчю від дня народження Т.Г.Шевченка.

Таким чином, нами окреслені окремі питання дослідження. Проаналізовано і дібрано методи та прийоми формування умінь усного комунікативного мовлення. З'ясовано, що застосування методів і прийомів має відповідати зазначеній послідовності: на етапі здобуття знань – пояснювально-ілюстративний та частково проблемний або метод евристичної бесіди; на етапі формування частково мовленнєвих умінь і навичок – репродуктивний, оперативний; на етапі формування комунікативних умінь – продуктивно-творчий та інтерактивні. Серед методів найефективнішими виявилися: методи ділової гри, дискусії й метод проектів.

Література:

1. Берегова Г. Д. Формування культури мовлення студентів-аграрників в умовах нижньонаддніпрянських говірок: дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Галина Дмитрівна Берегова; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2002. – 245 с.

2. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови: навч.-метод. посіб. / Олександр Михайлович Біляєв. – К.: Генеза, 2005. – 180 с.

3. Бодуэн де Куртэне И. А. Избранные труды по общему языкознанию / Иван Александрович Бодуэн де Куртэне. – М.: Наука, 1963. – 206 с.

4. Вакулик І. Початковий терміноелемент полі- у східнослов'янських мовах: діалектна лексика у нормативних словниках української літературної мови / Ірина Вакулик // Українське слов'янське мовознавство: матеріали міжнар. конф. на честь 80-річчя проф. Йосипа Дзендзелівського. – Ужгород, 2001. – Вип. 4. – С. 130-132.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2007. – 1736 с.

6. Головин Б. Н. Основы культуры речи: учеб. пособие / Борис Николаевич Головин. – М.: Высш. шк., 1980. – 335 с.

7. Ґудзик І. П. Двомовне навчання різних предметів шкільної програми: його сутність і перспективи / Ірина Пилипівна Ґудзик // Українська мова і література в школі. – 2009. – № 4. – С. 55-58.

8. Дроздовський Д. Виклики й перспективи реформування сучасної освіти в Україні / Д.Дроздовський //Дивослово. 2018. №1. С.2-7.

9. Лизанець П. М. Державна мовна політика України та методика і методологічні засади викладання української мови у школах області з угорською мовою навчання / П. М. Лизанець // Реалізація державної мовної політики матеріали міжнар. наук.-метод. семінару, 9-10 червня 2009 року, м. Ужгород, Україна / за ред. Ю. В. Герцога. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – С. 45-60.

10. Михайлюк В. О. Формування культури ділового мовлення у студентів аграрного вузу (на матеріалі спеціальностей «Облік і аудит» та «Менеджмент організацій»): дис. …канд. пед. наук: 13.00.02 / Валентина Олександрівна Михайлюк; Націон. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 1999. – 246 с

11. Окуневич Т. Г. Культура мовлення майбутнього вчителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Тетяна Григорівна Окуневич; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2003. – 225 с.

12. Соссюр Ф. де. Курс общей лингвистики / Фердинанд де Соссюр. – М.: Соцэгиз, 1933. – 272 с.

13.Ющук І. П. Українська мова / І. П Ющук. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.

14. Закон України. Про освіту. (Прийняття від 05.09.2017. Набрання чинності 28.09.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19. З екрану.